

To skridt frem og et tilbage – om Helena Rosenblatts The Lost History of Liberalism

AF NIKLAS OLSEN

SLAGMARK #81
SIDER: 171-176

Helena Rosenblatt

The Lost History of Liberalism: From Ancient Rome to the Twenty-First Century
Princeton University Press, 2018

Der hersker enighed om, at liberalismen har spillet en enorm rolle i den moderne verdens politiske, økonomiske og kulturelle tænkning og praksis. Samtidig hersker der uenighed om, hvad der kendetegner liberalismen, dens værdier og visioner, og hvem der kan og bør kalde sig for liberale. I en dansk sammenhæng er det inden for det sidste årti for eksempel blevet fremført, at SF er Danmarks sande, liberale parti, og en ledende stemme i Enhedslisten har sågar gjort krav på mærkatet, alt imens at Liberal Alliance siden grundlæggelsen har i 2008 har gjort krav på at være Danmarks rigtige liberale parti – naturligvis som en kritik af Venstre, som siden 1963 har kaldt sig ”Danmarks liberale parti”. Lignende diskussioner har udspillet sig i de mange andre vestlige lande, hvor liberalismen desuden skiftevis bliver hædret for udgøre et modstandsdygtigt fundament for vores demokratier og kritiseret for at være skrøbelig og ude af stand til at svare på nutidens politiske udfordringer.

Også i den efterhånden omfattende historiske og politologiske forskning om emnet hersker der uenighed om liberalismens karakteristika, tilhørsforhold og historiske rødder. Nogle forskere har skrevet liberalisme ind i en historie, der udelukkende handler om frie markeder, individualisme og en begrænset stat; andre

har betonet frihed, lighed og fremskridt, f.eks. John Gray i *Liberalism* fra 1986 og Michael Freedens i *Ideology and Political Theory* fra 1996 og *Ideology: A Very Short Introduction* fra 2003. Karakteristisk for meget af litteraturen er en mangel på teoretisk og metodologisk refleksion. Hovedparten af studierne har anvendt stærkt essentialiserede og transhistoriske definitioner af ideologien – hvis de overhovedet har anvendt en definition – som først og fremmest synes begrundet i deres egne normative interesser. Med andre ord kommer selverklærede klassisk liberale ofte frem til, at den klassiske liberalisme er den sande liberalisme, mens socialliberale hylder socialliberalismen. Mindre interessebundne forskere forbinder til gengæld ofte liberalismen med en lang række meget forskellige mål, fx frit marked og velfærdstat, nationalisme og internationalisme, elitisme og universalisme, reform og revolution, individualisme og socialitet, uden at forklare, hvordan liberalismen kan rumme og hvorfor den studeres med et fokus på netop disse begreber (se fx Edward Fawcetts, *Liberalism – the Life of an Idea* fra 2014).

I sin bog *The Lost History of Liberalism: From Ancient Rome to the Twenty-First Century* følger den amerikanske historiker Helena Rosenblatt adskillige nye perspektiver til liberalismens historie og giver genren et væsentligt metodisk-teoretisk løft. Dette løft leveres med et fokus på, hvad Rosenblatt kalder ”ordhistorie” – en tilgang, der sigter efter at undgå stærkt normative, essentialiserende og tilfældige definitioner af liberalisme. Hun skriver på side 2:

I denne bog vil jeg ikke angribe eller forsvare liberalismen, men udforske dens betydning og spore dens transformationer over tid. Jeg afklarer, hvad begreberne ’liberal’ og ’liberalisme’ betød for de mennesker, der anvendte dem. Jeg belyser, hvordan liberale definerede sig selv, og hvad de mente, når de talte om liberalisme. Dette er en historie, der aldrig er blevet fortalt.

Rosenblatts fokus på sprog og identitet adskiller sig rigtignok fra størstedelen af forskningen, men overlapper dog med de begrebshistoriske og kontekstualistiske tilgange, som Jörn Leonhard og Duncan Bell har promoveret i henholdsvis bogen *Liberalismus* fra 2001 og artiklen ”What is Liberalism?” fra 2014. Leonhards begrebshistoriske analyse udfolder en (i forhold til den traditionelle litteratur) alternativ historie om ideologiens opkomst, som ikke begynder med John Locke eller Adam Smith, men derimod med tiden efter Den Franske Revolution, hvor begrebet liberalisme bliver skabt som et decideret politisk begreb, ligesom det at være liberal

får en decideret politisk betydning. Her begynder man således i flere europæiske lande at tale om ambitionen, der blev formuleret i kølvandet på 1789, om at skabe en fri forfatning, der sikrer borgerne en række rettigheder i forhold til staten som 'de liberale idéer'. Bell sigte i "What is Liberalism?" er at udkaste en teori om liberalisme som summen af de argumenter, som er blevet klassificeret og anerkendt som sådan af andre selverklærede liberale over tid og på tværs af rum, hvilket han eksemplificerer gennem en historisk analyse af liberalismens skiftende betydninger i anglo-amerikansk politisk tænkning fra 1850-1950. Bl.a. viser han, at John Locke, der af mange automatisk beskrives som liberalismens fader, først blev forbundet med liberalisme i det tyvende århundrede.

Rosenblatts tilgang forener det begrebshistoriske og kontekstualistiske perspektiv og trækker desuden på analytiske indsigter fra Leonhard og Bell. Som indikeret i undertitlen "From Ancient Rome to the Twenty-First Century" er hendes studie dog såvel kronologisk som geografisk langt mere omfangsrigt end Leonhards og Bells. Bogen fremstår således som det første bud på, hvordan en samlet vestlig historie om liberalisme kan tage sig ud, når den fortolkes gennem et fokus på sprog og identitet. Rosenblatts fortælling er inddelt i otte kapitler, der tilsammen dækker tre perioder i liberalismens historie. Den begynder med en diskussion af liberalismens 'forhistorie', som løber fra Cicero til den franske revolution. Kapitlet viser, at begrebet liberal oprindelig blev brugt til at beskrive en borgers ideale dyder med fokus på dennes forkærlighed for frihed, gavmildhed og samfundsengagement i forhold til det fælles bedste. Herfra hopper bogen direkte til den franske revolution, hvor begrebet ifølge Rosenblatt var blevet kristent, demokratiseret og desuden politiseret, således at det i det attende århundrede kunne bruges til at beskrive den amerikanske forfatning. En liberal stat – blev det hævdet – krævede liberale borgere, som gik ind for frihed og var gavmilde, og som forstod deres forbundethed med andre borgere og deres pligter i forhold til samfundets fælles bedste.

I Rosenblatts analyse forbliver det at være liberal et socialt forpligtigende begreb i tiden efter den franske revolution, hvor begrebet liberalisme – som også vist af Leonhard – bliver skabt som et politisk begreb. Det illustreres i en række kapitler, som udforsker liberale udviklinger i en lang række lande med særligt fokus på Frankrig og Tyskland. Frankrig, der er Rosenblatts ekspertise-område, indtager en prominent plads i analysen, som stedet hvor liberalismen i høj grad blev født. Tyskland beskrives som landet, der var indflydelsesrigt i forhold til at videreudvikle

liberalismens betydninger, bl.a. i kraft af idéer om, at den økonomiske politik burde være mere realistisk og baseres på empiriske beviser frem for abstrakte begreber, som blev taget op andre steder.

På trods af kapitlernes relativt korte omfang dækker de en lang række temaer, som liberale i 1800-tallet diskuterede, herunder stat og regeringskunst, økonomi og det sociale spørgsmål, religion, kultur og uddannelse, frihed, demokrati og kolonialisme, samt kvinders status og familiens betydning i samfundet. Temaerne dækkes via to gennemgående argumenter. Det ene er, at selverklærede liberale kontinuerligt har skændtes og stridt om, hvordan man bør forholde sig til liberale mærkesager og samfundets presserende udfordringer mere generelt. Ifølge Rosenblatt giver det således ikke mening at tale om en enkelt uniform og stabil liberal tradition – vi bør åbenlyst snarere tale om liberale sprog og identiteter i flertal. Det andet argument er som nævnt, at begreberne liberal og liberalisme dog i høj grad bevarer en betydning, der handler om samfundsmæssig deltagelse og ansvar samt forpligtigelse over for det fælles bedste og moral, snarere end det handler om individuelle rettigheder, selv-interesse og frie markeder.

Fortællingen om liberalismens fokus på samfundet som helhed træder endnu tydeligere frem i bogens tredje og sidste del, som fokuserer på USA. Her argumenterer Rosenblatt for, at liberalisme som begreb først vinder indpas i det amerikanske vokabular i det tidlige tyvende århundrede, og at begrebet i denne proces får en markant anderledes betydning. Fokus bliver således skubbet fra de bredere, samfundsmæssige aspekter til et mere snævert fokus på individuelle rettigheder, interesser og økonomi, som ifølge Rosenblatt antager hegemonisk status i løbet af det tyvende århundrede og i dag opfattes som den sande liberalisme.

At Rosenblatt inddrager perspektiver på det tyvende århundrede er en af de mange ting, der udmærker hendes bog. Der eksisterer overraskende nok endnu ikke et fokuseret værk om ideologiens historie i det tyvende århundrede. Desuden er det en sjældenhed, at de brede oversigtsværker om liberalismens historie går videre end slutningen af 1800-tallet, hvor liberalismen oplevede en krise i den forstand, at ideologien blev forbundet med negative udviklinger og værdier, herunder udnyttelse af arbejderklassen, monopolisme og elitisme, og forladt eller omdefinert af mange af dens bannerførere.

En anden af bogens styrker er, at den i modsætning til de fleste andre værker i genren formår at integrere liberalismens mange forskellige og ofte modstridende

sider, bl.a. ved at vise at liberale både har været for og imod staten, demokratiet, markedet, kolonialismen osv. Desuden betoner den en række aspekter, der ikke tidligere blevet belyst i historier om liberalismen. Specielt interessant er afdækningen af de mange liberale tanker om, at uddannelse af befolkningen bør spille en central rolle i opbygningen af det moderne samfund.

Opsummeret fortæller *The Lost History of Liberalism* via sin 'ordhistoriske' tilgang en usædvanlig omfangsrig og kontrastfyldt, men dog sammenhængende historie, som er kendetegnet af en bred geografi og en lang kronologi. Hermed bringer bogen forskningen i liberalismens historie to væsentlige skridt fremad. Hertil skal dog føjes, at den samtidig tager et væsentligt skridt tilbage, idet den ikke kan sige sig fri for netop de samme problemer, som den kritiserer andre bøger i feltet for at være karakteriseret af, herunder essentialisme og normativitet. Dette kommer til udtryk i Rosenblatts insisteren på at fastholde (og hædre) idealerne om samfundsmæssig deltagelse og ansvar samt forpligtigelse over for det fælles bedste og moral som liberalismens kerne på trods af begrebets mange forskellige betydninger og forandringer over tid og i rum, ikke mindst i tiden efter den franske revolution. Her splintres begreber i så mange retninger, at det ikke giver mening at fastholde en egentlig kerne i ideologien, medmindre man har normative grunde hertil. Det har Rosenblatt åbenlyst. Fjenden er den amerikanske overtagelse, monopolisering og reducere af begrebet i det tyvende århundrede, hvor det udelukkende refererer til individuelle rettigheder, selv-interesse og frie markeder.

At begrebet i virkeligheden handler om samfundsmæssig deltagelse, ansvar og forpligtigelse, og at det stammer fra Frankrig og Tyskland, er den 'tabte' historie, som Rosenblatt ønsker at fortælle i sin bog. Denne fortælling muliggøres ved, at hun nedtoner en række karakteristika og udviklinger, som også er centrale for liberalismens historie. Hvor andre forskere har konkluderet, at hierarkier, eksklusioner og udnyttelse, fx i form af racisme og imperialism, udgør centrale dele af ideologiens fortid og nutid (se fx Domenico Losurdo, *Liberalism – A Counter-History* fra 2012), har Rosenblatts bog en tendens til at portrættere disse fænomener som afvigelser fra den sande liberalisme. Og som påpeget i en grundig anmeldelse af Jeffrey R. Collins overser eller nedtoner hun i særdeleshed de elementer i liberalismens historie, der relaterer sig til den version af ideologien, der bliver dominerende i det tyvende århundrede. Ifølge Collins kunne liberal fx i de tidlige sammenhænge også betyde "fri", "uhindret" og "løs", ligesom Adam Smith ofte anvendte begrebet liberal

til at tale om åbne arbejdsmarkeder og den fri konkurrence i en markedsøkonomi. Således var en økonomisk liberalisme central for Smiths ”liberale system”, hvilket dog ikke står at læse i *The Lost History of Liberalism*. Her prioriterer Rosenblatt en etisk, fællesskabsorienteret udlægning af liberalismen uden at medtage de idéer, der peger i retning af mere frihed, selvregulering og individuelle rettigheder også i økonomisk forstand. Det er en udlægning, som har fokus på Frankrig og USA frem for på Storbritannien.

Samtidig med at flere anmeldere har kritiseret Rosenblatt for at have skrevet en ’skæv’ historie om liberalismen, har andre ærgret sig over, at hun ikke har grebet chancen for at skrive mere udførligt om det tyvende århundrede – se fx diskussioner i det nylige ’roundtable’ om bogen i *H-DIPLO*. Vi ved som nævnt meget lidt om liberal ideologi og praksis i denne periode. Rosenblatt gør os en smule klogere, men det afsluttende kapitel om det tyvende århundrede er meget kort, ensidigt fokuseret på den amerikanske udvikling og læner sig kraftigt op ad andre forskeres arbejde, ikke mindst Samuel Moyns nylige monografi *Not Enough: Human Rights in an Unequal World* fra 2018. Til Rosenblatts forsvar skal det dog sige, at hun ikke er ekspert i det tyvende århundrede, men i 1700- og 1800-tallet.

Det er op til andre forskere at skrive liberalismens historie ind i det tyvende århundrede. Vi kan i den forbindelse håbe, at de lader sig inspirere af Rosenblatts ”ord-historiske” tilgang, som i sit udgangspunkt er de traditionelle tilgange langt overlegen. Samtidig må vi håbe, at de er mere konsekvente end Rosenblatt i udøvelsen af tilgangen, så de undgår hendes i høj grad essentialiserende og normative fortælling. Der kan ikke herske tvivl om, at bogen udfolder en historie, som er mere ambitiøs, indsigtfuld og sammenhængende end den eksisterende litteratur på feltet. På den baggrund vil *The Lost History of Liberalism* finde mange læsere og komme til at stå som en standardreference i feltet. Men læserne skal være bevidste om, at mange væsentlige ting er gået tabt i Rosenblatts forsøg på at skrive liberalismens ’tabte’ historie.

Niklas Olsen er lektor ved Saxo Institutet, Københavns Universitet